

Terttu Tupala
Kouluhallitus

"Meidän välineitämme eivät ole ensisijaisesti kirjat eivätkä opit, eivät värit eivätkä muodot, vaan ihmiset, heidän ajatuksensa ja heidän mahdollisuutensa!"

ÄIDINKIELEN "T.V."

Jos pysytään tärkeimmissä, voidaan sanoa, että peruskoulun äidinkielen opetus tähtää "t.v:hen". Tämä merkitsee turvallisuutta ja viihtymystä.

Etenkin äidinkielen perustavoitteet pyrkivät siihen, että

1. oppilas saa tiedollisia valmiuksia, jotka ovat korvaamattomia elämässä (lisäävät turvallisuutta ja viihtymystä)
2. oppilas oppii toimintoja, jotka varmentavat perusturvallisuuden
3. hän saa tietoja ja virikkeitä, jotka kehittävät persoonallisuutta

Esimerkiksi

tämä tarkoittaa sitä, että oppilaan on osattava lukea

osattava kirjoittaa eli hallittava nuo alkeelliset mutta korvaamattomat perustaidot.

Lisäksi hänen on ymmärrettävä, mitä lukee eli on osattava ottaa vastaan. Hänen on varmistuttava tästä taidosta, jotta hänen opiskelunsa olisi turvattu, jotta hän tulisi toimeen sivistyneessä yhteiskunnassa ja jotta hän saisi virkistystä ja avartavia virikkeitä myös joutohetkinä harrastamastaan lukemisesta. Toisin sanoen: hänen on selviydyttävä niin maantiedostaan kuin Seitsemästä veljeksestään ja Tuntemattomasta sotilaastaan.

Hänen on ymmärrettävä mitä kirjoittaa eli osattava tuottaa. Ei riitä, että hän laatii pöytäkirjan kokouksesta. On sanottava mielipiteensä. Näin hän tekee itsensä ymmärretyksi kenties laajemmin kuin suullisen kommunikoinnin avulla on mahdollista. Kirjallinen itseilmaisu saattaa olla korkeatasoisista henkistä toimintaa.

Äidinkielen opetuksen tehtävä on "rohkaista oppilasta kohtaamaan todellisuutta", kuten on sanottu. Lyhyt ja pelottava lause.

"--- kohtaamaan todellisuutta!"

Sosiaalistumisprosessi ---- mielikuvituksen kehittäminen

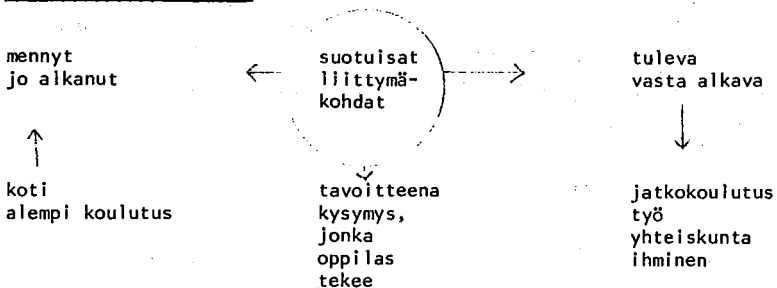
Teidän äidinkielen opettajien on autettava oppilasta sosiaalistumisprosessissa, sanovat. Teidän on annettava aseet käteen, ettei heitä vedetä nänstä, 'manipuloida' eikä jätetä vaille yhteiskunnan osallisuutta. Äidinkielen opetuksen on valmennettava oppilaita lukemaan sanomalehtiä niin että tosiasiat erottuvat mielipiteistä. On harjoitettava kirjoitusta niin että muut ymmärtävät mitä todella tarkoitamme. On ilmaistava ajatuksiaan puheenvuoroissa, alustuksissa ja puheissa niin että saamme kuulijamme vakuuttuneiksi. Sosiaalinen muuttuvien asioiden luettelo on runsas. Tehtäväalue on laaja. Ja toisaalta: sanovat ettei tule käyttää pakotteita sosiaalistumisprosessin yhteydessä. Kokemuksen myötä vähitellen elimellisesti kasvaa tietämys ja taito. - Näin kasvaa perusturvallisuus.

Mielikuvitusta, sanovat toiset, tulee ennen kaikkea kasvattaa. Sitä tulee rohkaista. Se vasta antaa ihmiselle kaikki edellytykset kehittymiseen, persoonallisiin mahdollisuuksiin. Näin luodaan viihtyvyyttä. Äidinkielen opetuksen tärkein päämäärä on ihmisen kehittäminen nuoren sisimmässä. Varsinkin nuorimpien oppilaiden affektinen opetus on A ja O. Oppilas on yksilö, jonka taipumukset, harrastukset ja toivomukset on otettava huomioon implisiittisessä, oivaltavassa oppitapahtumassa.

Näissä tavoitteissa äidinkielen opetus näkee vaikeutensa ja mahdollisuutensa. Tämän oppiaineen viehäytys on siinä, että valintojen määrä on rajaton ja keinojen myös. Yksilöllisille ratkaisuille on yhteisen päämäärän valossakin monia tilaisuuksia.

Äidinkielen opetuksella on Janus-kasvot. Se lähtee jo olevasta ja tähtää kaukaiseen tulevaisuuteen hämärtyviin etäistavoitteisiin. Siis näin:

Opetuksen Janus-kasvot

Tässä työssä on varottava 'service-pumpulia'; ei koulun rooli ole yksinomaan 'täällä aina ystävää' -asenne, kuten eräät mainokset lupaavat. Liioin

koulu ei saa prässätä oppilaitaan supertyöntekijöiksi, mekaanisiksi teho-
ihmisiksi.

Kolmikko: yhteiskunta - oppiaines - oppilas

Meillä on apukeinoja, tietojen piiri, joka palvelee opettajaa.
Kun lähtökohtana ovat yhteiskunnan vaatimukset, on apuna uusi
sosiologia

Päämääränä: tehokas sosiaalistunut ihminen

- äidinkielen välinearvo on suuri, sen avulla hoidetaan yhteis-
kunnassa tarvittavien perustaitojen ja -tietojen saaminen, sen
keinoin toteutuu kommunikointi
- muistitietoa helpottavien asiakokonaisuuksien luominen (opiske-
lutekniikka)
- äidinkieli tukee oppilaan sosiaalisen identiteetin löytämistä
- se edistää koululaitoksen (yhteiskunnan sille asettamien) peda-
gogisten periaatteiden toteutumista
- sen avulla edelleen suomalaisen kulttuurin tuntemista maailman
kulttuurien kokonaisuudessa

Lähtökohtana: oppialneen vaatimukset, (apuna filologia, kirjallisuus, tie-
de jne.)

Tavoitteena: äidinkielenä tiedollisesti ja taidollisesti hallitseva ihmi-
nen, jolla on käsitys kielen sanoista, sanonnoista, rakenteesta,
kirjoittamisen lajeista, kirjallisuuden valtavirtauksista, joka
ymmärtää lukemansa, valikoi luettavansa (suhtautuu kriittisesti
siihen)

- äidinkielen välinearvo on suuri tietovarastoa yleensä hankit-
taessa

Lähtökohtana: oppilaan vaatimukset, pohjana kehityspsykologia, opp. tunte-
mus, kiinnostus ja kiintymys

Tavoitteena: ikäkaudelle normaali kielellinen kehitys tukee ja vahvistaa
omaa persoonallista identiteettiä

Pystysuorat ja vaakasuorat viivat

"Horisontin kanssa vaakasuorasti juoksevat viivat antavat ulottuvuutta
luonnonkuvalle --- Tätä horisonttia vastaan luotisuorasti juoksevat viivat
antavat syvyyttä." (Cézanne)

Näin on sanonut maalari Cézanne ja on tarkoittanut sillä taulua. Sanat

sopivat muutettavat muuttaen myös opetukseen.

Äidinkieltä opetetaan kokonaisvaltaisen koulutusohjelman mukaan. Vaaka-suoralle linjalle, horisontin mukaisesti, asettuvat esimerkiksi kaikki oppiaineet (joiden opetuskieli on äidinkieli ja joihin äidinkielellä on runsaasti suotuisia liittymäkohtia - ajatelkaamme vaikka uskontoa ja kirjallisuutta, historiaa ja kirjallisuutta tai kirjoittamista, kuvaamataittoa ja sanallista kuvausta, musiikkia ja dramatisointia, vieraita kieliä ja kielentuntemusta). Samoin horisonttiasioita ovat oppilaineen osa-alueet.

Äidinkielen osa-alueiden tavoitteet: vaihteleva mutta yhtenäinen horisonttiviiva

kuunteleminen puhuminen, kirjoittaminen lukeminen kielentuntemus

<u>katseleminen</u> (vastaanotto)	----- = ilmaisu -----	<u>kirjall.</u> -----
- ymmärtää	- sosiaal. kommunik.	- ymmärtää - sanat
- arvioi (kriitt.)	- henkilökoht. "	- arvioi - sanonnat
- harrastaa	- itseilmaisu	- harrastaa - rakenne
		- lait
		- harrastus
		- arvostus

Tässä ovat "k u l t t u u r i t a v o i t t e e t" ja
"i d e n t i t e e t t i t a v o i t t e e t"

Tärkeät suunnat ovat laajuus ja syvyys, ja tärkeämpi vielä syvyys. Äidinkielessäkin on kuljettava teknisestä sisäistyneeseen (teknisestä integraatiosta, joka on oikeastaan vain järjestelykysymys, sisäistyneeseen integraatioon, mekaanisesta lukutaidosta lukemisen taitoon, jäljentämisestä omaperäiseen tekstiin). "Horisontin kanssa vaakasuorasti juoksevat viivat antavat ulottuvuutta luonnonkuvalle tai, jos te pidätte parempana ilmaisua, näytelmälle, jonka Pater omnipotens aeterne Deus, Isä Kaikkivaltias Jumala, tarjoaa silmiemme eteen. Tätä horisonttia vastaan luotisuorasti juoksevat viivat antavat syvyyttä. Mutta nyt luonto on meistä ihmisistä syvemmällä kuin pinnalla, jolloin on välttämätöntä punaisilla ja keltaisilla väreillä ilmentettyyn valovivahteeseen sekoittaa riittävästi sinisävyjä, jotta ilmakein väljyys aistittaisiin."

Muuttuvuus ja pysyvyys

Uudelleen asetetut tavoitteet osoittavat jossakin määrin sen, kuinka "aika kuluttaa ja tuhoaa arvoja" (Horatius). Mutta vain pienessä määrin. Uusi opetus suunnitelma ei ole "etwas ganz Anderes", jotain aivan muuta

on staatinnainen perusaines: sen perustana on auktoriteetit, yleispätevyys lukee, kirjoittaa, tuntee Kiven (ei: TV, nauhuri)

on dynaaminen aines: perustana inspiraatio, luovuus, kokeilevuus eräänlainen linjakuus (aihepiirit ent. selv., eriytt.)

Lohdutan teitä muutamien viisaiden ihmisten sanoin: "Miksi olisi puhuttava sellaisesta nuorten kanssa - eihän heitä voi yhdellä askeleella viedä niin pitkälle kuin heidän on kuljettava". (Schjerfbeck)

Tieto ja tahto äidinkielenopetuksessa

Oppilaiden on saatava tietoja, jotka auttavat heitä toimimaan yhteiskunnan jäseninä. Tätä tarvitsevat suomalaiset lapset sekä kotimaassa että Ruotsissa. Lisäksi on kehitettävä heidän itsetuntemustaan. Sen kannalta on tärkeää myös kansallinen identiteetti. Heidän on myös opittava nykyajan kieltä, nykysuomea, tunnettava nykykirjallisuutta, oman aikansa lehdet, tv-ohjelmat.

On siis tarjottava oppilaille nykyistä ja vanhempaa kirjallisuutta. Se kuvaa maata, kansaa, historiaa ja nykyisyyttä. Ehkä voimme tarjota myös sellaista kirjallisuutta, jonka avulla heidän eteensä hahmottuu elävä tulevaisuuskin kielteisine ja myönteisine piirteineen.

Emme voi jättää oppilaita sen yhteisen pääomamme ulkopuolelle, joka koostuu Topeliuksen Lintu sinisestä, Prinsessa Ruususesta, Adalminan helmestä. Tai pakolaiskertomuksesta Koivu ja tähti. Eräs kokenut helsinkiläinen äidinkielenopettaja on sanonut, että ei saisi ilmestyä sellaista lukukirjaa, josta puuttuu Koivu ja tähti. On luettava hieman Maamme-kirjaa. Ahon Ensimmäinen onkeni, Rautatie, Sillanpään Satakunta, Kiannon Kainuu, Huovisen, Lehtosen, Pakkalan, Järviluoman ym. maisemat. Meidän on myös tutustutettava oppilaat Haanpään "lumirippaan" tai muihin Suomen luonnosta saatuihin eläinkuvauksiin.

Entä suomalainen lapsi? Ehkä Pakkalan Elsa tai Aapo? Paloheimon Tiriltan? Suomalainen mies: Toivolan Juha, Konsta Pylkkänen, Tuntematon sotilas? Viidan Betonimyllyläri. Jotakin tästä ja paljon muutakin kuuluu suomalaisen identiteetin luomiseen.

Ainakin osittain kirjallisuus ja samoin kieli vastaavat kysymykseen.

"Mitä on olla suomalainen?"

Suomen kielen, siis äidinkielen opiskelu, on erityisen merkityksellistä siksi, että oman kielen tuntemus ja se varustautuneisuus, jonka sellainen antaa, tuo mukanaan tietoja ja näkemyksiä kielestä ja kirjallisuudesta yleisemminkin. Tämä on tärkeää myös siirtolaislapsen kannalta.

Yleensä kaikki oppivat lukemaan mutta vain harvat oppivat lukemaan ilman apua. Tavallisesti tarvitaan opettajaa. Nyky-yhteiskunnassa koko maailmassa on lapsi valmis ilman suurempia vaikeuksia oppimaan lukemista 6-vuotiaana. Sen tiedämme tutkimusten ja oman kokemuksemme perusteella. Koko maailmassa lapsi saavuttaa luku- ja kirjoituskypsyyden samanikäisenä. Saksassa, Polynesiassa, Neuvostoliitossa, Tansaniassa, Amerikassa, Ruotsissa ja Suomessa. Tästä huolimatta ovat yksilölliset erot suuria. Mutta lukemisesta on opittava asteittain, muuten vaikeudet kasautuvat.

Opettajan on tarkkailtava eroja oppimisessa, kun hän

- antaa materiaalia (lukemista varten)
- kehittää taitoja (symbolien tuntemusta, viestin ymmärtämistä)
- luo toimintoja (harjoittaa oppilaiden taitoja, kiinnostusta, intoa)

Suomessa on pidetty silmällä oppilaiden kehitystasoa kun perustavoitteet on laadittu. Puhutaan ns. pehmeästä laskusta. Tärkeintä on kehittää vastaanottamisen taitoja. On opittava kuuntelemaan. Kuunteleminen edellyttää keskittymistä. Tämä voi kehittyä kirjalliseksi harrastuneisuudeksi - oppilaista saattaa tulla hyviä lukijoita.

Oppilaan turvallisuus ja viihtyvyys riippuvat suurelta osin siitä, mitä mustat salaperäiset koukerot ilmaisevat hänelle, siitä, mitä hän oppii, näkee, tajuaa lukiessaan. Etsivä löytää.

Koska oppilaiden kulttuuri ohjaa sitä mitä he lukevat, meillä on oikeus odottaa paljon kodeilta. Kodeissa olisi luettava lapsille ääneen ja annettava heille käteen kirjoja. Heidän tulisi saada huomata, että lukemista arvostetaan, että lukemisessa on kysymys jostakin tärkeästä.

Jos koulun on yksin kannettava tästä vastuu, saamme nieltäväksemme aivan liian suuren palan. Se mitä voimme ja mitä meidän täytyy tehdä on riippuvainen hyvästä oppimateriaalista ja kehittyneestä opetusmenetelmästä. Tämä lisäksi tietysti sen opettajan persoonallisuudesta, joka kohtaa oppilaan kasvoista kasvoihin.

Kova kiirehtiminen on pahasta. Muuan suomalainen puuseppä sanoi kerran lehtihaastattelussa, että nopea kasvu tuottaa löyhää puuta. Tästä huolimatta ei toki ole syytä tarpeettomasti hidastaa eteviä, eteenpäin pyrkiviä oppilaita.

Viivyn vielä hetken lukemisessa. Lukeminen on opetuksen perusta. Ei voi-

da ajatella ihmistä, joka osaisi kirjoittaa mutta ei lukea. Sitä paitsi on helpompaa kehittää ilman koulunkäyntiä hyvä puhetaito kuin hyvä lukutaito.

Lukeminen on yksi ajattelun muoto. Sanat ovat painettuja symboleita.

Lukijan tulisi voida seurata kirjoittajan ajatuksia. Tätä varten tarvitaan kokemusta ja taitoa. Tässä tapahtuu dynaaminen henkinen prosessi.

Lukemaan opettamiseen kuuluu harjaannuttaminen tällaiseen prosessiin.

Meidän on huolehdittava siitä, että oppilaat lukiessaan

- saavat tietoja (esim. ymmärtävät sanat ja virkkeet)
- samastuvat kirjoittajan ajatuksiin (esim. eläytyvät kuvattavan henkilön elämään, tapahtuma-aikakauteen ja tapahtumiin)
- kokevat vuorovaikutuksessa uusia asioita ja alkavat ymmärtää sitä, mitä heissä itsessään tapahtuu (ns. interaktio)

Oppilaat saavat siis tietoja kirjoittajalta. He eivät ole riippuvaisia yksin opettajasta. Siksi on tärkeää, että tarjoamme heille hyvää ja sopivaa aineistoa. Kirja on enemmän kuin harjoitteluaiheistoa. Se osoittaa mm. suuntaa kaikkien korkeimpia henkisiä toimintoja kohden.

Lukemisen ja ajattelemisen harjoittelu alkaa alimmilla asteilla. Oppilaiden tulisi alusta lähtien arvioida lukemansa todenperäisyyttä ja todenmukaisuutta, tajuta kirjoittajan sävy ja mielentila, esittää järkeviä ja jopa älykkäitä huomautuksia luetun sisällöstä kysymällä ja vertailemalla omiin kokemuksiinsa. Aloittelijoilla kyse on lähinnä konkreettisista asioista, myöhemmin myös abstraktisista. Aloittelija ei ehkä aina käsitä pääjuontaa, sanomaa, mutta tavallisesti hän pystyy sanomaan, mikä tekstissä on "tärkeintä".

Opettajan on siis hallittava sellainen kysymysten ja tehtävien reper-toaari, joka kattaa kaikki näkökohdat tietyissä lukuohjelmassa tlettyinä ajanjaksona. Lähtökohdana ovat johdattelevat kysymykset.

Siksi olemme perustavoitteita käsittelevään kirjaan sijoittaneet usean tyyppisiä metodisia ohjeita joka luokka-asteelle.

Valtakunnallisissa kokeissa on pyritty äidinkieltä mittaamaan seuraavilta kannoilta:

(PERUSKOULU)

luokka 1 luetun ymmärtäminen (uutinen, toimintaohje, eläinsatu, sääntö)
lukunopeus (teksti, puhelinluettelo, lehti)

- 6 kielentuntemus (ymmärtää kaunokirjallista tekstiä, asiatekstiä, hakuteosta. Kuullun ymmärtäminen (asiateksti) sekä tekstiin liit-tyvä lyhyt kirjoitelma)

luetun ymmärtäminen (graafinen, fiktiivinen teksti)

lukunopeus (teksti jossa 493 sanaa)

lukunopeus

- teksti
- SPR:n jäsenkortti
- aakkosellinen luettelo

9 kielentuntemus (kuten edellä; monivalintatehtävä)

luetun ymmärtäminen (vaikuttamaan pyrkivä teksti, fiktiivinen teksti, asiateksti)

oikeinkirjoituksen periaatteet

- yhdyssanat
- iso ja pieni alkukirjain
- välimerkit

kielentuntemus

- sanaparit
- sanajärjestys
- konjunktiot
- kielenkäyttö

rakenteiden hallinta

- verbimuodot
- lauseenvastikkeet
- lauseenjäsenet

Valtakunnalliset kokeet mittaavat helposti sellaisia tietoja, jotka ovat mitattavissa. Vaikeampaa on yhteisissä kokeissa paljastaa kiinnostuneisuutta ja asenteita.

Opettajan on luotava oma kaiken aikaa toimiva arviointitapa.

Tärkeää on seuraavien asioiden tajuaminen

näkyvä

1. kyky yhteistyöhön
2. vuorovaikutus
3. tunnin kulku
  - osallistuminen
  - vaikuttaminen

näkymätön

1. kyky ajatella
2. kyky syventyä
3. kyky suunnata kiinnostus henkilökohtaiseen, vapaaehtoiseen työhön

Arvokasta ovat

ihimilliset toiminnot

1. tuottava toiminta
2. aktiivinen toiminta
3. kyky luovaan vastaanottamiseen (esteettisessä, älyllisessä mielessä)